

Museum in de kijker

**Musée du Dessin et de l'Estampe Originale te
Gravelines, Noord-Frankrijk
Tentoonstelling "Les Triomphes de Carnaval"
5 januari - 6 juni 2004**

Sibylla Goegebuer

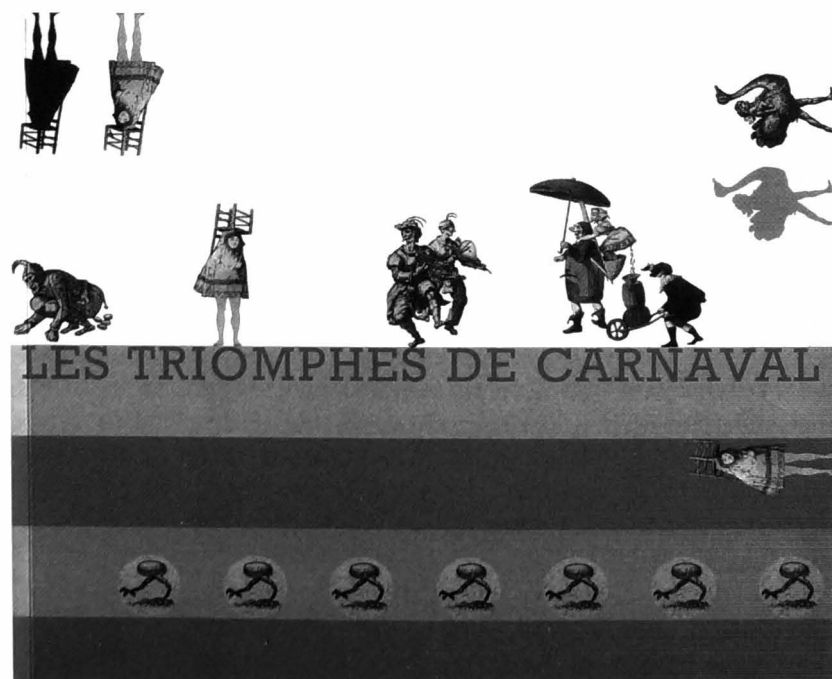
Adjunct-conservator Stedelijk Museum voor Volkskunde Brugge

De expositie "Les Triomphes de Carnaval" biedt een originele kijk op het Carnavalgebeuren in de Noord-Franse regio en plaatst dit in een ruim Europees kader. Carnavalitems uit verschillende Europese culturen, uit verscheidene tijdsperiodes, worden op een verrassende wijze geïntegreerd. De verwantschap van de Carnavalcyclus met andere volksculturele, religieus getinte tradities, wordt getoond. De tentoonstellingscommissarissen Claude Gaignebet, professor etnologie Universiteit Nice en Dominique Tonneau-Ryckelynck, hoofdconservator Musée du Dessin et de l'Estampe Originale, doen hiervoor een beroep op 87 gravures (16de - 20ste eeuw) uit de permanente collectie Jean Sébille van het museum. Zij respecteren een chronologische en thematische volgorde in de tentoonstellingsopbouw.

Het publiek ontdekt aan de hand van werken van Bertelli, Bôner, Callot, Chodowiecki, Franco, Goya, Hogarth, Martinet, Pinelli, Verbiest, Zelenko, ..., een wereld vol contradictie. Men schuwt het aanhalen van extreme voorbeelden niet. Pieter Bruegel en James Ensor worden gelijkaardig behandeld. Beide kunstenaars leveren belangrijke informatie voor etnologisch onderzoek. Bruegel biedt, volgens Gaignebet, de meest complete iconografische documentatie over de Carnavalperiode in onze contreien. Hij oefende ontegensprekelijk een belangrijke invloed uit op de iconografische ontwikkeling van het Carnavalthema bij graveurs. Literaire bronnen van François Rabelais en Johann Wolfgang von Goethe bieden, inzake Carnaval, interessante aanvullende informatie. De tentoonstelling stelt tot doel een nieuw onderzoek naar, een nieuwe visie op en een nieuwe kennis van het Carnavallegebeuren in Europa te genereren aan de hand van de studie van de documentaire waarde van de gravures met Carnavalthema's. De expositie wordt geïntegreerd in Rijsel Culturele Hoofdstad 2004-manifestaties. Het thema "Carnaval" is een geliefkoosd onderwerp voor tentoonstellingen in een regio waar het Carnavalleven ieder jaar opnieuw door alle lagen van de bevolking wordt gemaakt. De tentoonstelling blaast nieuw leven in het

Carnaval van Gravelines dat aanvangt op 20 februari met het Bal des Nucholaerds en eindigt op 14 maart 2004 met het Bal des P'tits Mousses. De organisatie van de eerste Carnavalmarkt in Frankrijk op 7 februari is een voorloper op dit Carnavalfestijn.

De tentoonstelling wil een startsein geven tot de samenstelling van een complete iconografie van de kunst over Carnaval. Dit wordt mogelijk indien alle Europese pinacotheken en chalcoteken systematisch bijdragen tot het wetenschappelijk onderzoek. Gaignebet wijst op een aantal gevaren die de volksculturele betekenis van Carnaval een verkeerde wending kunnen geven. Hij waarschuwt ervoor de documentaire waarde van de gravures als bronnenmateriaal voor de kennisopbouw van de Carnavaltraditie zeer nauwkeurig en kritisch af te wegen ten opzichte van het belang van deze documenten als etnografische getuigenissen in chronologisch verband. Gravures en prenten tonen aan de hand van de iconografische opbouw wat verloren is gegaan aan kennis van het Carnavallegebeuren. Het gebeurt niet zelden dat de graveurs beeldmateriaal kopiëren of overnemen van vroegere collega's. Af en toe worden ook beeldelementen van verschillende culturen op één gravure afgebeeld. In Vlaamse interieurs vertoeven b.v. niet zelden muzikanten die uit de Italiaanse Commedia dell' Arte lijken te zijn overgenomen. Er is een veelheid aan betekenissen, een veelheid aan motieven.

Musée du Dessin et de l'Estampe Originale te Gravelines, Noord-Frankrijk

In het land van Carnaval spelen kleuren een ondersteunende rol in het feestgedruis. De scenografie van de expositie neemt dit gegeven als uitgangspunt. Het kleurenspeel geeft de tentoongestelde tweedimensionale gravures een driedimensionale kracht. Vijf thema's worden - in chronologische volgorde volgens de Carnavalkalender en overeenstemmend met het tijdsverloop van de gebeurtenissen - op het schilderij van Pieter Bruegel, 'Het gevecht tussen Carnaval en Vasten', 1559 (Wenen, Kunsthistorisches Museum) aangesneden: de geboorte van Carnaval "naître"; tegenover het geboren worden wordt meteen de vernietigende kracht van het sterven geplaatst: de moraliserende kracht van de gravures met Carnavalthema "mour-rire"; het thema gevecht "ceux qui luttent" is onlosmakelijk verbonden met de twee vorige thema's; de dood van Carnaval "adiou paure carnobal" en tenslotte "Memento Mori" of Carnaval stelt de kunst van het vergeten centraal. De evolutie van de Carnavaltraditie en de rituele Carnavalfeesten (vb. dierenafslachting Venetiaans Carnaval; gemaskerd bal) door de tijd heen worden belicht. De expositie toont hoe bepaalde festiviteiten worden gehumaniseerd en/of gelaïciseerd (vb. Koppermaandag). Het voormelde kunstwerk van Pieter Bruegel is de centrale as waarrond alle tentoonstellingsonderwerpen lijken te wettelen. Op de tentoonstelling is een kopie van dit werk aanwezig.

Zowat alle symboliek, iconografisch en etymologisch materiaal aangaande Carnaval worden aan de hand van de geëxposeerde gravures toegelicht. Polichinelle, de muts met hanenstaartpluimen, de Hasen

Kappe, het gebruik van maskers en confetti, de Testaccio Spelen in Rome, het opgooien van een pop in een deken, Li Moccoletti, ..., klinken iedereen als muziek in de oren, maar kent men de betekenis en oorsprong van deze elementen?

Het thema "Ceux qui luttent" toont aan hoe in de Carnavalperiode het vechten een overheersend karakter heeft. Carnaval verbeeldt spelerwijze een oorlog, het spel these-antithese: het vechten om te vernietigen; de strijd om zichzelf in stand te houden en het harder worden door het gevecht. De oorlog tussen Carnaval en Vasten is het supersymbool. In de gravures wordt Carnaval vaak als een oord van overvloed, een banket - metafoor van het gevecht - uitgebeeld. Dit allegorisch thema krijgt een moraliserende betekenis; een komische noot ontbreekt meestal niet. Carnavalspelen snijden vaak hetzelfde thema aan: de twistzieke vrouwe Vasten wordt in een burlesk proces tegenover de joviale Carnavalfiguur geplaatst.

Het spel van de dood en de verrijzenis duikt zeer frequent op in het Carnavalgebeuren en krijgt er ook een moraliserende betekenis. James Ensor weet als geen ander kunstenaar het thema Carnaval intuïtief te binden met het dodenthema. Li Moccoletti is in Rome een uitzonderlijk groot feest dat op het einde van de Carnavalperiode wordt gevierd. Het staat symbool voor de dood van Carnaval en uiteindelijk ook voor de vergankelijkheid van de mens. Massa's dunne, brandende kaarsen worden op een gegeven moment speels gedoofd. Carnaval treedt op als bemiddelaar tussen het dodenrijk en de wereld van de levenden.

"Memento Mori" poneert hoe Carnaval de kunst van het vergeten centraal stelt. Vermommingen halen de mens uit zijn dagdagelijkse rollenpatroon. Het aantrekken van poppenachtige kledij doet de feestvierder zijn leeftijd vergeten. De zot van het feest vergeet natuurlijk dat hij zich goed dient te gedragen. De ezelskap opzetten doet uit het oog verliezen dat we allen maar mensen zijn.

Het Carnavalthema in zijn totaliteit aankaarten, louter aan de hand van gravures in een tentoonstelling, is niet evident. Gaignebet en Tonneau-Ryckelynck durven vragen te stellen naar de oorsprong van de naam Carnaval, zoeken een oplossing voor het gecompliceerde vraagstuk betreffende de Carnavalperiode. Wanneer begint Carnaval eigenlijk? Wanneer bereikt het feest zijn hoogtepunt? Waar en wanneer vindt Carnaval zijn oorsprong? Wat is mythe, wat is realiteit? In Carnaval bestaat geen enkel thema, geen enkel onderdeel van de feestcyclus, op zichzelf. Alles is met alles verbonden in een soort kosmische beweging. De expositie opent de discussie over het item

Carnaval, plaatst het met vragen en antwoorden in de wetenschappelijke discipline van de volkscultuur. De tentoonstelling is wetenschappelijk en didactisch onderbouwd. Het esthetisch element is er prominent aanwezig in de confrontatie van eersteklas gravures met een educatief verantwoorde opbouw van de expositie. Deze kenmerken vindt men trouwens ook terug in de opstelling van de permanente collectie van het museum dat meer dan een bezoek waard is.

Voor diegene die de uitmuntende tentoonstelling "Les Triomphes de Carnaval" hebben gemist biedt de begeleidende catalogus in een hedendaagse lay-out soelaas.

Literatuur:

Claude Gaignebet, Dominique Tonneau-Ryckelynck, *Les Triomphes de Carnaval*, Musée de Gravelines, 2004